

Demokrati med radvalg og fondsvalg

Knut Midgaard

Det følger logisk av begrepet 'demokrati' at der hvor vi har et demokratisk styre, må borgerne, eller medlemmene, kunne tilkjenne sitt standpunkt i saker som er oppe til diskusjon eller avgjørelse; og for det tilfelle at det ikke rår full enighet, må det eksistere en metode til å utlede en gruppepreferanse eller en beslutning på grunnlag av individenes preferanser.

Det er en faglig utfordring – for statsvitere, filosofer, økonomer, sosiologer og andre – å klarlegge hvilke egenskaper en slik metode kan ha – og vurdere hvilke den bør ha. Etter Kenneth J. Arrows bok *Social choice and individual values* fra 1951 er det blitt skrevet mye om dette emnet. Det drøftes også, på en meget fortjenestfull måte, i den bok som her skal omtales, som først kom ut i 2003, og som ble utgitt på nytt i 2019: islendingen Bjørn S. Stefánssons *Demokrati med radvalg og fondsvalg*. Stefánsson legger vekt på at en voteringsmetode ikke bør avskrekke fra å legge frem nyanserte alternativer, men snarere legge til rette for det. En voteringsmetode bør videre være elastisk også på den måten at den gir individene frihet til å gi mye eller lite informasjon om sine preferanser. Den bør videre utnytte den informasjon individene har gitt, så godt som mulig, og utledningen av resultatet bør være presis og teknisk uproblematisk. Det er også et ønskemål at en kan unngå spill av tid og andre ressurser ved at det må votes flere ganger i samme sak. Endelig bør ikke ordningen gi sterke incentiver til å stemme uoppriktig.

Stefánsson sier mer om ønskelige egenskaper ved en voteringsmetode, men jeg stopper her. Mitt poeng er at Stefánsson gir oss et godt grunnlag for å vurdere de metoder som boken behandler: radvalg og fondsvalg. Dette skjer for en vesentlig del gjennom sammenligning med – og til dels kritikk av – andre metoder.

Imidlertid ligger bokens faglige verdi først og fremst i selve utarbeidelsen av de to voteringsmetodene, radvalg og fondsvalg, og i kombinasjonen av to ting: drøfting av metodenes egenskaper, og praktisk utnyttelse av dem. La meg utdype dette.

Knut Midgaard är professor emeritus i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo.
E-post: knut.midgaard@st.vuio.no

Radvalg er en metode som forutsetter at hvert individ rangerer de foreliggende alternativer. I en gitt rangering får et gitt alternativ like mange poeng som det har alternativer under seg på listen; og så summeres alternativenes poengtall. Metoden kalles vanligvis Bordas metode etter det franske akademi-medlem 1700-tallsmatematikeren Jean-Charles de Borda, men allerede den store teolog og filosof Nikolaus Cusanus anbefalte en slik metode på 1400-tallet. Stefánsson føyer seg altså inn i en stor sammenheng, og han har selv pekt på det som er å lære av rangeringsmetodene til praktikere som sjakkspillere. Det verdifulle i Stefánssons bidrag ligger for det første i det forhold at hans metode, radvalg, ikke forutsetter fullstendige og strenge preferanser; Stefánsson har funnet frem til en velbegrunnet måte å ta vare på alle alternativer av preferanserelasjoner på – mer eller mindre fullstendige preferanser, med større eller mindre konsentrasjon om hva man ønsker – eller ikke ønsker. For det annet er det svært verdifullt at Stefánsson har pekt på ulike bruksmåter, således både sondering av folks preferanser, opinionsundersøkelser og bruk av metoden i faktiske avgjørelser. Og ikke minst: Han har vist betydelig innsikt, fantasi og energi når det gjelder å legge opp til – og gjennomføre – praktiske anvendelser på høyst forskjellige områder.

La meg så si et par ord om fondsvalgmetoden, som kan brukes hvor det skal voteres over flere saker, kanskje en lang rekke saker. Denne metoden er et virkelig originalt bidrag, et virkelig nybrottsarbeid. Jeg vet bare om én person som har vært inne på en lignende metode, den amerikanske sosiologen James Coleman. Som Stefánsson nevner i boken, unnfanget Coleman sin idé om politiske penger om lag samtidig med at ideen om fondsvalg var utformet på Island. Men Coleman utviklet ikke metoden til praktisk bruk slik Stefánsson har gjort. Slik jeg husker det fra et seminar i Norge hvor Coleman var med, fikk han sin idé fra den amerikanske kongressen: hvordan kongressmedlemmene forhandler om gjensidig støtte i viktige voteringer, slik at A gir sin støtte til B i en sak av stor betydning for B mens B på tilsvarende måte gir A sin støtte i en sak av stor betydning for A, osv. Stefánsson har konstruert en metode som muliggjør noe tilsvarende, men uten at det forutsettes eksplisitte forhandlinger: Man disponerer i utgangspunktet over et fond av stemmer, og så kan man satse ekstra sterkt – og nyansert – i saker som betyr mye for en, med den følge, dersom en lykkes, at en har mindre stemmekraft å sette inn i saker av mindre betydning.

Også her utmerker Stefánsson seg med sin evne til å se mulighetene for interessante og nyttige anvendelser. Mer spesielt har han vist at fondsvalg like som radvalg kan brukes til nyttige sonderinger og opinionsundersøkelser. Jeg er imponert over bredden i Stefánssons anvendelser, og jeg er imponert over Stefánssons evne til å gå djervt og sikkert inn i sentrale – og samtidig sammenfattede – sakskomplekser.

Bjørn Stefánsson er en skikkelse som det ikke finnes maken til på området gruppeavgjørelser og voteringsteori. Han er en dyktig teoretiker, som på

en klargjørende måte har diskutert Arrows umulighetsteorem med Arrow selv. Men ikke alle dyktige teoretikere har nyskapende og praktisk evne. Det har Stefánsson. Han er oppfinner og ingeniør, og han har et sosialt og politisk blikk som medfører at han ser ulike og meget interessante muligheter for anvendelse – i ulike sammenhenger og på ulike nivåer.

Dette viser seg ikke minst i to bøker som følger opp Stefánssons første – hans «Radvalg og fondsvalg: Status i 2018. Artikler og kommentarer» og hans «On Arrow's possibility theorem».

I sammenheng med sitt sosiale og politiske blikk har Stefánsson også en klar bevissthet om de verdier demokratiet kan og bør ta vare på og utvikle. Han er opptatt av hvordan man kan motvirke tilløp til flertallstyranni, og han er opptatt av hvordan man kan motvirke tillukning og polarisering, og i stedet bidra til prosesser preget av gjensidig respekt og en åpent prøvende holdning som muliggjør kreativitet og velavveide avgjørelser.

Jeg har lurt på om denne type originalitet er noe som lettere utvikles i et lite land med særegne tradisjoner og en særegen natur enn i tunge, kompetitive lærdomssentre. Jeg er fristet til å nevne noe den store norske matematiker Atle Selberg ved Princeton Institute for Advanced Study en gang sa om bakgrunnen til de mest betydelige og originale norske matematikere: De hadde for en stor del sin bakgrunn i norske fjordbygder.

Nok om det! Nå er det et spørsmål hvor Stefánssons ideer kan ha mulighet for å bli utprøvd på en tilfredsstillende måte. Det ligger vel muligheter mange steder og i mange miljøer – kanskje noen steder fordi man der sliter med vanskelige konflikter og dårlige metoder for votering og konfliktløsning, og kanskje andre steder fordi det der er et godt samarbeidsklima.

Det er en observasjon flere har gjort: at det er mye konservatisme i vårt forhold til voteringsmetoder – og mer generelt: aggregeringsmetoder. Vi er sterkt tilbøyelige til å tro at de metodene vi har arvet i vårt eget land, er de som må brukes – dette uavhengig av hvilke konkrete metoder det er tale om. Jeg vil tro at det vil gi grunnlag for mer velbegrunnede valg av metoder – og dermed kanskje også bedre beslutningsprosesser – om det ble gitt mer rom for forsøk med alternative voteringsmetoder og aggregeringsmetoder. Mer spesielt håper jeg det kan bli gitt rom for videre utprøving og anvendelse av radvalg og fondsvalg. Teoretiske analyser og overveielser bør gå hånd i hånd med praktisk utprøving, slik det har skjedd på Island – på Stefánssons initiativ og under hans ledelse.

Litteratur

Björn S. Stefánsson, 2019. *Demokrati med radvalg og fondsvalg*. Reykjavik: Demokratisenteret.

Björn S. Stefánsson, 2019. *Radvalg og fondsvalg: status i 2018, artikler og kommentarer siden 2003*. Reykjavik: Demokratisenteret.

Björn S. Stefánsson, 2018. *On Arrow's possibility theorem*. Reykjavik: Demokratisenteret.

Björn S. Stefánsson, 2013. *Democracy with sequential choice and fund voting*. Reykjavik: Demokratisenteret.

Björn S. Stefánsson, 2018. *Sequential choice and fund voting—Status in 2018: Articles and comments since 2003*. Reykjavik: Demokratisenteret.

For kjøp, gå inn på: https://www.amazon.com/gp/product/Bo7S5DDRGX/ref=dbs_a_def_rwt_bibl_vppi_i1.